

تحلیل آثار اقتصادی - اجتماعی گردشگری بر توسعه مناطق روستایی دهستان طرقله (دیدگاه مردم محلی)

محمد صادق ابراهیمی کوهبنه*^۱، محمد یعقوبی^۲

۱. استادیار، گروه توسعه روستایی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه صنعتی اصفهان، اصفهان، ایران

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد، گروه توسعه روستایی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه صنعتی اصفهان، اصفهان، ایران

چکیده	تاریخ دریافت: ۹۹/۰۱/۰۶
صنعت گردشگری، به عنوان رویکردی جدید برای توسعه همزیستی انسان و اجتماع، با هدف توسعه اقتصادی، امروز در توسعه مناطق روستایی، جایگاه چشمگیری یافته است. هدف از این پژوهش، بررسی آثار اقتصادی - اجتماعی گردشگری بر توسعه مناطق روستایی بود. روش تحقیق حاضر از نوع توصیفی - تحلیلی است. برای گردآوری اطلاعات از روش‌های کتابخانه‌ای و میدانی استفاده شد. ابزار اصلی تحقیق پرسشنامه است. جامعه آماری این تحقیق خانوارهای روستای در چهار روستای هدف گردشگری در دهستان طرقله، شهرستان بینالود در استان خراسان رضوی می‌باشد. بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۵ این دهستان تعداد ۱۹۵۰ خانوار روستایی داشت. از این جامعه با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۲۰۰ نمونه آماری انتخاب گردید. به منظور سنجش پایایی پرسشنامه از ضریب آلفای کرونباخ و به منظور برآورد روایی از نظر متخصصان در روایی صوری و محتوایی و از آزمون بارتلت و ضریب KMO برای اعتبار عاملی استفاده شد. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد، از دیدگاه روستاییان میانگین اثرات مثبت اقتصادی توسعه گردشگری، بیشتر از اثرات اجتماعی بوده اگرچه هنوز فاصله زیادی با پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های گردشگری روستایی در منطقه دارد. یافته‌های تحلیل همبستگی نشان داد که افراد جوان‌تر، دارای تحصیلات بهتر و بضاعت مالی بالاتر، دیدگاه مثبت‌تری در مورد اثرات اقتصادی و اجتماعی گردشگری روستایی دارند همچنین نتایج آزمون ANOVA نشان داد که دیدگاه افراد در روستاهای مختلف نسبت به اثرات اقتصادی و اجتماعی گردشگری با همدیگر متفاوت است. نتایج تحلیل عاملی نشان داد که آثار مثبت اقتصادی گردشگری را می‌توان در سه عامل توسعه شغلی و درآمدی، پشتیبانی دولت و متنوع سازی اقتصادی روستایی و آثار مثبت اجتماعی گردشگری را نیز در سه عامل توسعه زیرساخت اجتماعی، توسعه همکاری جمعی و توسعه زیرساخت بهداشتی و تحصیلی خلاصه نمود. همچنین در آثار منفی دو عامل تاثیرگذار عبارت بودند از: سوداگری و دلالی و توسعه ناهنجاری اجتماعی.	تاریخ پذیرش: ۹۹/۰۷/۳۰
	کلید واژه‌ها:
	توسعه پایدار، توسعه روستایی، گردشگری روستایی، آثار اقتصادی - اجتماعی.

۱- مقدمه

گردشگری پدیده‌ای است کهن که از دیرباز در جوامع انسانی وجود داشته و به تدریج با طی مراحل تاریخی مختلف به موضوع فنی، اقتصادی و اجتماعی خود رسیده - است (افتخاری و همکاران، ۱۳۹۲). بسیاری از اندیشمندان و کارشناسان علوم اقتصادی یکی از سه صنعت برتر قرن بیست و یکم را صنعت گردشگری دانسته‌اند، در حال حاضر، درآمد حاصل از این صنعت ۱۱ تا ۱۲ درصد تولید ناخالص داخلی جهان اسکنته قابل تعجب آن است که از هر ده شغل موجود یک شغل مربوط به سفر یا گردشگری است (حسینی و همکاران، ۱۳۹۱). به علاوه نسبت افرادی که در این صنعت مشغول به کار در برابر پول‌هایی که

سرمایه‌گذاری شده، بسیار بالاست. به عبارتی دیگر گردشگری، صنعتی کار طلب و اشتغال زاست. صنعت گردشگری افرادی را با مهارت‌های گوناگون به اشتغال می‌گیرد و یکی از راه‌های مؤثر برای غلبه بر مسئله بیکاری است به طوری که بر اساس سازمان جهانی گردشگری در طی ۵ سال گذشته از هر ۵ شغل ایجاد شده یکی به گردشگری اختصاص یافته است (زرافشانی و همکاران، ۱۳۹۲). گردشگری می‌تواند باعث تحولاتی از لحاظ اقتصادی، اجتماعی در یک جامعه شود. گردشگری بسته به شرایط محیطی که دارد، دارای انواع مختلفی است. یکی از بااهمیت‌ترین انواع گردشگری، گردشگری روستایی است که با قدمتی بیشتر از یک قرن، با ارائه جذابیت، ایجاد و تمایل در استفاده از فضا و ویژگی‌های محیط روستایی برای گردشگران و همچنین کارکردی جهت بهبود و ارتقای شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی منطقه میزبان، مورد توجه بسیاری واقع شده است (بهرامی، ۱۳۹۵). درآمد پایین و کاهش اشتغال در نواحی روستایی کشورهای در حال توسعه به یک مسئله عمده تبدیل شده است. از سوی دیگر با گسترش تجارت جهانی و گشوده شدن بازارهای داخلی این کشورها به روی کالاهای خارجی، کشاورزان مجبور خواهند بود راه‌های جدید کسب درآمد اقتصادی بیابند. این مسائل موجب شده تا گردشگری روستایی به عنوان یک راهکار توسعه مناطق روستایی مورد توجه برنامه‌ریزان قرار گیرد (فلاح تبار، ۱۳۹۶). جهان با چالش‌هایی مانند اقتصاد متنوع، افزایش بهره‌وری از منابع انسانی، اشتغال، تعاملات فرهنگی و محیطی، و توسعه پایدار روبه روست. کشورها در تمام زمینه توسعه سعی دارند تا پاسخ به این مسئله را کشف کنند. در کشورهای در حال توسعه و جهان سوم، نابرابری در تقسیم منابع بین روستایی و مناطق شهری چالش‌های را در مناطق جوامع محلی ایجاد کرده‌اند (جوما و همکاران، ۲۰۱۹). روند روبه رشد جمعیت و کاهش فعالیت‌های مرتبط به کشاورزی در روستاها به دلیل تکنولوژی‌های مدرن و مکانیزه شدن کشاورزی، موجب شده که بسیاری روستاییان به‌ویژه جوانان روستا بیکار شود و این موضوع به همراه چگونگی تأمین نیازها و احتیاجات نواحی روستایی، موجب بروز مشکلاتی شده که در سال اخیر زیاد شده و باعث ارائه برنامه‌ریزی‌های مختلف توسعه روستایی شده‌اند (قدیری معصوم و همکاران، ۱۳۸۹). امروزه صنعت گردشگری در دنیا به یکی از منابع مهم درآمدی و یک فعالیت عظیم اقتصادی تبدیل - گشته است. به نحوی که بسیاری از برنامه‌ریزان توسعه از صنعت گردشگری به عنوان رکن اصلی توسعه پایدار یاد می‌کنند (بهرامی، ۱۳۹۵). در ایران هم به دلیل وجود جاذبه‌ها و پتانسیل‌های فراوان در محیط‌های روستایی توجه خاصی به گردشگری به عنوان یک عامل جهت بهبود اوضاع اقتصادی - اجتماعی روستاییان، شده - است. گردشگری در برخی روستاهای ایران طی سال‌های متمادی منبع درآمد و اشتغال‌زایی بوده، اما همواره فقدان راهبردها و برنامه‌ریزی‌های کارا در سیاست‌های توسعه روستایی، برای هماهنگ کردن کارکردهای گردشگری با توسعه پایدار روستایی ملموس بوده است. در واقع، گردشگری روستایی به عنوان یک مکمل بازار روستایی و منبع مهمی برای اشتغال جوامع کم‌تحرک (مانند جوامع روستایی) است چرا که اشتغال در این صنعت به مهارت و کارآموزی بالایی نیاز ندارد و مردم بومی و محلی با اندکی مهارت می‌توانند در مشاغل خدماتی مشغول به کار شوند (محسنی، ۱۳۸۸). همچنین، گردشگری در کنار افزایش فرصت‌های اقتصادی، باعث مطلوبیت بیشتر نگرش‌های ساکنان محلی می‌شود (آندرسون و همکاران، ۲۰۱۵). علاوه بر این اندیشمندان، گردشگری روستایی را به عنوان راهبرد توسعه در مناطق روستایی می‌دانند و معتقدند که گردشگری روستایی تأثیر قابل توجهی به توسعه پایدار محیط‌زیست دارد و علاوه بر حفاظت از ارزش‌های محلی و بومی در جامعه روستایی، نقش به‌سزایی در حفظ و توسعه پایدار محیط‌زیست ایفا می‌نماید. همچنین برای ارزش‌های محلی و بومی، در جوامع محلی توجه ویژه‌ای دارد و منابع فرهنگی، اجتماعی و زیست محیطی روستاها را تقویت - می‌کند و به حفظ و پایداری آن‌ها کمک می‌کند. بنابراین، به سبب درآمدی که ایجاد می‌کند (به‌خصوص درآمد ارزی)، به توسعه اقتصادی روستا منجر می‌شود و با ایجاد اشتغال مولد و فراهم کردن فرصت‌های درآمدزایی زیاد برای روستاییان به‌خصوص جوانان، سبب ثبات و پایداری

روستاییان می‌شود (فرجی راد و آقاجانی، ۱۳۸۸). همچنین صنعت گردشگری نیز موجب نزدیک‌تر شدن ملل، اقوام و فرهنگ‌ها به یکدیگر شده است (آرام و ستایشگر، ۱۳۹۰). روستاهای محدوده مورد مطالعه تا حد زیادی از جاذبه‌های گردشگری برخوردار هستند به طوری که سالیانه گردشگران زیادی به این منطقه مراجعه می‌نمایند ضمن اینکه رضایتمندی گردشگران از مناطق هدف گردشگری بسیار مهم است. اما رویکرد توسعه گردشگری قرار است به توسعه پایدار مناطق روستایی منجر گردد در این راستا بررسی توازن تأثیرات به خصوص در حیطه اقتصادی و اجتماعی از دیدگاه روستاییان بسیار حائز اهمیت است به نظر می‌رسد بیشتر تمرکز برنامه‌های گردشگری در ایران و به خصوص در مناطق روستایی جنبه‌های اقتصادی داشته و دارد. لذا، مطالعه حاضر سعی دارد از دیدگاه روستاییان به تبیین آثار اقتصادی و هم‌زمان با آن آثار اجتماعی گردشگری در توسعه مناطق روستایی منتخب در دهستان طرقله بپردازد در حقیقت نوآوری تحقیق حاضر لزوم توجه به جنبه‌های اجتماعی موضوع گردشگری را بیان نماید.

۲- مبانی نظری

توسعه فرایندی اقتصادی، اجتماعی و سیاسی است که به رشد مضاعف استانداردهای همه‌جانبه زندگی برای بخش بیشتری از افراد جامعه می‌انديشد و نیازمند استفاده از تمامی راهکارها و قابلیت‌های جوامع است تا ضمن کاهش بیکاری به مدد افزایش اشتغال‌زایی (مولد)، در تمامی زمینه‌ها موجبات رفع فقر، محرومیت و نابرابری‌ها فراهم آورد (اربابیان و همکاران، ۱۳۹۳). اگر بپذیریم که مردم و اجتماع انسان‌ها بدنه‌ی اصلی و بطن توسعه‌ای همه‌جانبه، فراگیر و پایدار را تشکیل می‌دهند، با توجه به این نکته نیز ضروری است که مردم در این چنین الگویی باید به مفهوم بسیط آن در نظر گرفته شوند، یعنی در چنین الگویی باید اکثریت ممکن مردم باوجود گوناگونی و تنوع اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی درگیر شوند و نه تنها مفهوم کمی مردم و اجتماع باید مدنظر باشد بلکه تمامی داشته‌ها و دستاوردهای این مردم نیز باید مورد توجه قرار گیرند، چرا که مردم ارتباط متقابل خود با محیط‌زیست طبیعی و انسانی در طول زمان به مجموعه‌ای از تجارب و سازگارهای دست یافته اند که به صورت سازمان‌های مختلف تولیدی، اجتماعی و فرهنگی‌قلب نظام اجتماعی، اقتصادی، عرف محلی و دانش بوی تبلور یافته است (تقوی و سلیمانی، ۱۳۸۸). در حقیقت، توسعه پایدار در جست‌وجوی ایجاد هماهنگی میان انسان‌ها و هم‌چنین، میان انسان‌ها و طبیعت است. باوجود آن که تأکید اولیه توسعه پایدار بر حفاظت زیست‌محیطی و منابع طبیعی بود، به تدریج جنبه‌های اقتصادی و اجتماعی نیز به این مفهوم پیوسته و پس از آن، بعد سازمانی نیز به عنصرتن چهارم توسعه پایدار مطرح شد. همچنین می‌توان بیان نمود که توسعه روستایی به طور کلی به معنای تغییری تدریجی نه‌تنها در روش‌های تولیدی و سازمان‌ها و مؤسسات اقتصادی بلکه تغییر در زیربنای اجتماعی و سیاسی و هم‌چنین تغییر شکل در روابط انسانی و موقعیت‌های افراد روستایی هست که نتیجه آن افزایش رضایتمندی اقتصادی و غیراقتصادی مردم روستایی است (فرجی راد و آقاجانی، ۱۳۸۸). هدف توسعه روستایی صرفاً تحول وضعیت و شرایط روستاها از لحاظ اقتصادی نیست بلکه توسعه متعادل اجتماعی و اقتصادی مناطق مشخص همراه با توجه خاص به حداکثر بهره‌برداری از منابع ملی و تقسیم منصفانه منافع ناشی از توسعه را دنبال می‌کند. مسلم است که توسعه روستایی شامل یک فرایند عمیق تغییرات در کل جامعه محلی و از همه مهم‌تر در نقش افراد است (اربابیان و رحیمی، ۱۳۹۳). لذا، می‌توان گفت که توسعه پایدار روستایی فرآیندی است که ارتقای همه‌جانبه حیات روستایی را از طریق زمینه‌سازی و ترغیب فعالیت‌های همساز با قابلیت‌ها و تنگناهای محیطی به مفهوم عام آن مورد تأکید قرار می‌دهد. در همین رابطه مهم‌ترین هدف توسعه پایدار روستایی عبارت خواهد بود از قابل زیست بودن عرضه‌های زندگی برای نسل‌های فعلی و آینده یا تأکید خاص بر بهبود و توسعه مداوم و روابط انسانی - محیطی (مطیعی و

نصرتی، ۱۳۹۰). گردشگری پایدار نیز برگرفته از مفهوم توسعه پایدار، به عنوان مدلی از توسعه اقتصادی است تا کیفیت زندگی مردم جامعه میزبان را بهبود بخشد و تجربه نابی برای بازدیدکننده به همراه داشته باشد و حتی امکان ضمن حفظ کیفیت کلی زیست محیطی منطقه گردشگری، وضع آن نیز بهبود یابد و بتوان سیستم حمل و نقل را با آلودگی کمتر، مؤثر و پربازده، توسعه و رونق بخشید و اجرای آن هم بستگی به جوامع میزبان و هم بازدیدکنندگان دارد، در گردشگری پایدار نیازهای جامعه میزبان از اهمیت زیادی برخوردار است و به هنگام برنامه ریزی در فرآیند مدیریت گردشگری به این نیازها توجه زیادی می شود که مبادا این موضوع بر ساختار فرهنگی و اجتماعی جامعه میزبان اثر منفی بگذارد. به عبارت دیگر، گردشگری پایدار سعی در تنظیم روابط بین جامعه میزبان، مکان گردشگری و گردشگران دارد؛ چرا که این رابطه می تواند پویا و سازنده باشد و به دنبال تعدیل فشار و بحران بین این عناصر است تا آسیب های محیط های فرهنگی را به حداقل رسانده رضایت بازدیدکنندگان را فراهم آورده و به رشد اقتصادی ناحیه کمک کند (بهرامی، ۱۳۹۵). هدف از توجه به گردشگری، چه در سطح بین المللی و چه در سطح ملی، امکان توسعه اقتصادی و اجتماعی نواحی مقصد است. به همین دلیل، اکثر کشورهای جهان به اهمیت گردشگری در اقتصاد جهانی از نظر نقش آن در درآمد و اشتغال توجه کرده اند. نتایج تحقیقات نشان داده است که همواره صنعت گردشگری عاملی برای توسعه و پیشرفت وضعیت اقتصادی بوده است (مرادی، ۱۳۹۴). گرچه به طور کلی اثرات مثبت اقتصادی گردشگری مورد تأیید است، ولی بسیاری از پژوهشگران معتقدند که گردشگری به طور معمول هزینه های اقتصادی جامعه نظیر افزایش قیمت کالا و خدمات، افزایش کاذب قیمت زمین، افزایش هزینه زندگی، برگشت کم سرمایه، فصلی بودن فرصت های شغلی، جابه جایی در اشتغال افراد بومی و منسوخ شدن برخی فعالیت های مرسوم مانند کشاورزی و ماهیگیری در نواحی روستایی را موجب می شود (افتخاری و همکاران، ۱۳۹۲). در ابعاد اجتماعی نیز اعتقاد بر این است که ورود گردشگران به مناطق روستایی باعث ارتباط مردم بومی با این افراد و تأثیراتی قابل ملاحظه در رشد و ارتقای فرهنگی و اجتماعی، بالا رفتن سطح سواد، و افزایش سطح مشارکت می شود (افتخاری و همکاران، ۱۳۸۸). توسعه صنعت گردشگری همچنین موجب تغییر در کیفیت زندگی، ساختار اجتماعی و سازمان اجتماعی ساکنان محلی می شود که گاهی این تغییرات می تواند جنبه های منفی نیز داشته باشد (مرادی، ۱۳۹۴).

۳- پیشینه تحقیق

در طی سال های اخیر مطالعات گسترده و متنوعی در حیطه گردشگری و گردشگری روستایی انجام شده است که در این مجال به معرفی برخی از مهم ترین آن ها پرداخته می گردد.

رکن الدین افتخاری و قادری (۱۳۸۱) در پژوهشی تحت عنوان نقش گردشگری روستایی در توسعه روستایی بیان می کند گردشگری در متنوع سازی اقتصاد، ایجاد اشتغال و درآمد، مشارکت اجتماعی و استفاده از منابع محلی مؤثر می باشد. نتایج پژوهش مهدوی و همکاران (۱۳۸۷) با عنوان اثرات گردشگری بر توسعه روستایی نشان داد که گردشگری در زمینه اقتصادی تأثیرهای محدودی را بر روستاییان محدوده مورد پژوهش داشته به جز اشتغال زایی و درآمدزایی کم، منجر به افزایش قیمت زمین و سوداگری شده است. و در زمینه اجتماعی اثرات خوبی داشته نظیر افزایش سواد، بهداشت فردی و عمومی، مشارکت جوامع محلی، جلوگیری از مهاجرت های بی رویه از روستا به شهرها. قاسمی کهریزه و موسوی (۱۳۹۲) به بررسی نقش گردشگری روستایی در توسعه مناطق روستایی پرداخته اند. نتایج آنان نشان داد که گردشگری با ایجاد اشتغال، متنوع سازی اقتصاد خانوار، مشارکت اجتماعی و استفاده از چشم اندازها و منابع محلی به عنوان مکمل فعالیت های کشاورزی در رشد اقتصادی روستا ارزنده ای دارد. زرافشانی و همکاران (۱۳۹۲) به بررسی اثرات توسعه گردشگری در ارتقاء شاخص های

اقتصادی اجتماعی نواحی روستایی پرداخته و نتایج تحقیق آنان نشان داد که توسعه گردشگری در منطقه مورد مطالعه دارای چهار پیامد عمده می‌باشد. این پیامدها عبارت‌اند از: درآمدزایی، ایجاد مشکلات زیست‌محیطی، توسعه فرهنگی و کاهش سرمایه اجتماعی. حسینی و طالبی (۱۳۹۵) به بررسی نگرش مناطق گردشگری روستایی نسبت به پیامدهای اقتصادی گردشگری پرداخت. نتایج تحقیق آنان نشان - داد که ارتقا و توسعه گردشگری در جوامع محلی، سبب ایجاد اشتغال، افزایش قیمت اراضی، بالا رفتن قیمت خدمات و کالاهای مصرفی، زیاد شدن ساخت‌وسازها و تغییر کار بری زمین شده است. بهرامی (۱۳۹۵) در پژوهشی نقش گردشگری و اثرات آن را بر توسعه سکونتگاه‌های روستایی در شهرستان مریوان تحلیل کرد. یافته‌های حاصل از این پژوهش نشان داد که مهم‌ترین نقش‌های مثبت تقویت اقتصادی منطقه از طریق رونق بازارچه پسته‌وری موجب افزایش کیفیت زندگی و حل معضل بیکاری، اما تخریب پوشش گیاهی، افزایش شدید قیمت زمین و مسکن. از بین رفتن فرهنگ سنتی تضاد اجتماعی بین جامعه میزبان و جامعه مهمان مهم‌ترین پیامدهای منفی گسترش گردشگری روستایی در منطقه می‌باشند. همچنین، علیقلی زاده (۱۳۹۸) در تحقیقی به بررسی اثرات گردشگری روستایی مطالعه موردی دهستان میان‌بند شهرستان نور پرداخت و به این نتیجه رسید که توسعه گردشگری در این منطقه، باعث بروز چالش‌هایی از قبیل تغییرات شدید کاربری اراضی زراعی و باغی، کاهش تولیدات زراعی و باغی و دامی، کاهش انگیزه برای کار و فعالیت ساکنان روستایی در بخش کشاورزی شده است.

تولفر^۱ (۲۰۰۹) در پژوهشی جهانگردی و توسعه در جهان در حال توسعه پرداخته و نشان داد که گردشگری روستایی ارتباطات اجتماعی، اعتماد اجتماعی، انسجام اجتماعی و میزان روابط افقی روستاییان بر پایه همکاری افقی را بهبود می‌بخشد. همچنین نتایج تحقیق ری^۲ و همکاران (۲۰۱۲) نشان داد که گردشگری روستایی پیامدهای بسیاری را بر اقتصاد محلی و روش زندگی مردم داشته و تغییرات اجتماعی - فرهنگی متعددی را در جامعه مورد مطالعه به همراه داشته است. به عنوان مثال تسهیلات رفاهی مانند ارتباطات، خدمات بهداشتی، حمل‌ونقل و به طور کلی استانداردهای زندگی مردم بهبود یافته است. کاپلند^۳ (۲۰۱۲) در مطالعه خود با عنوان گردشگری و رفاه اجتماعی با رویکرد افزایش صادرات به این نتیجه رسیده است که گسترش و ارتقای توسعه گردشگری و از آن جمله گردشگری روستایی در مناطق که مردم جوامع روستایی می‌توانند محصول‌های تولیدی روستایی خود را صادر کند، از توانایی‌های زیادی برای دست‌یابی به پایداری اجتماعی و اقتصادی برخوردار است. آندرسون^۴ و همکاران (۲۰۱۵) در پژوهشی با عنوان توسعه گردشگری روستایی در کونه مارای ایرلند بیان کردند که محیط‌زیست طبیعی پیرامون نقش مهمی را در جذب گردشگران به نواحی روستایی بازی می‌کند ولی عدم مشارکت دادن روستاییان در تصمیم‌گیری‌های مربوط به گردشگری مانع توسعه گردشگری روستایی می‌شود. موراسان و همکاران^۵ (۲۰۱۶) به بررسی نگرش ساکنان محلی نسبت به توسعه گردشگری پایدار پرداخت و نتایج مطالعه وی نشان می‌دهد که گردشگری به عنوان یک عامل توسعه، یک فعالیت چندجانبه است که ابعاد اقتصادی، اجتماعی و محیطی را در برمی‌گیرد و همچنین، زیرساخت، سن، جنسیت و آموزش پرورش از عواملی است که بر ارتقای توسعه پایدار گردشگری موثراند. کلییر^۶ و همکاران (۲۰۱۸) به بررسی نقش اعتماد در ایجاد مشارکت شبکه‌های خرد گردشگری روستایی را مورد مطالعه قرار دادند. نتیجه این تحقیق نشان می‌دهد که تعامل پیوند، اتصال و پیوند، پیامدهای عمیقی برای شرکت‌های خرد گردشگری روستایی دارد. چن^۷ و

1 Tolfer
2 Rey
3 Copeland
4 Anderson
5 Uliamurasan
6 kelliher
7 chen

همکاران (۲۰۱۸) با عنوان تأثیر گردشگری بر معیشت روستایی در پایداری یک جامعه سالخورده در ژاپن تحقیق کردند. نتیجه این تحقیق نشان داد که کیفیت زندگی ساکنان در این جامعه روستایی بهبود یافته است که باعث ایجاد منافع اقتصادی و همچنین جلب گردشگران به این روستاهای دور افتاده شده است. جما و خادمی^۸ (۲۰۱۹) به بررسی جهانگردی مبتنی بر جامعه و توسعه پایدار مناطق روستایی در کنیا پرداختند. نتایج تحقیق نشان داد که کشاورزی و سایر فعالیت‌های اقتصادی می‌تواند با گردشگری و مهمان‌نوازی روستایی یکپارچه شوند تا بتواند توسعه پایدار در مناطق روستایی را گسترش دهند.

۴- مواد و روش‌ها

روش تحقیق حاضر از نوع توصیفی-تحلیلی بوده و اطلاعات مورد نیاز آن از طریق مطالعه منابع کتابخانه‌ای و عملیات میدانی (پرسش‌نامه) گردآوری شده است. جامعه آماری تحقیق حاضر افراد و ساکنان روستاهای مورد مطالعه واقع در دهستان طرقله هستند که بر اساس آمار سرشماری عمومی نفوس و مسکن (۱۳۹۵) شامل ۶۰۲۹ نفر می‌باشد که به تعداد ۱۹۵۰ خانوار بوده که بر اساس فرمول کوکران با دقت احتمالی ۰/۰۶۵ تعداد ۲۰۰ نمونه برای جمع‌آوری اطلاعات انتخاب گردید.

فرمول شماره (۱): فرمول اندازه‌گیری حجم نمونه (فرمول کوکران)

$$n = \frac{NZ^2pq}{Nd^2 + Z^2pq} \quad n = \frac{(1950)(1.96)^2(0.5)(0.5)}{(1950)(0.065)^2 + (1.96)^2(0.5)(0.5)} = 200$$

Z^2 : رقم معنی‌داری با ضریب اطمینان ۹۵ درصد (۱/۹۶) P: احتمال وجود صفت (۰/۵)

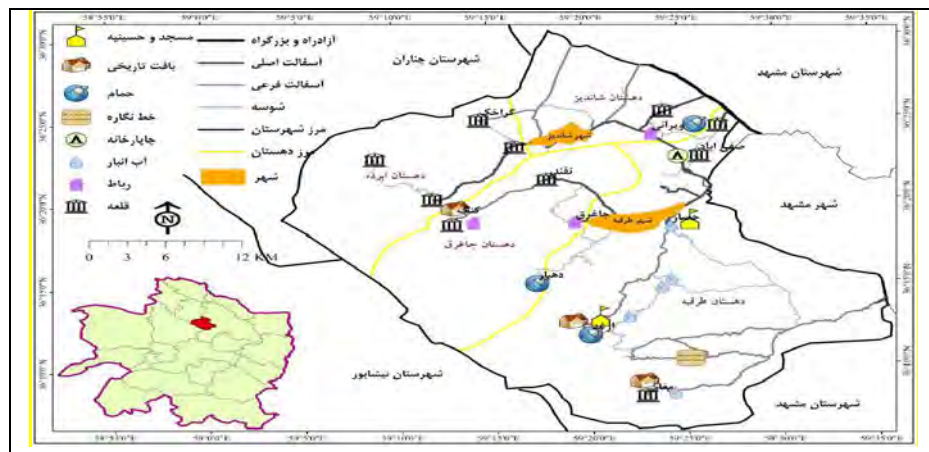
Q: عدم احتمال وجود صفت (۰/۵) D: دقت احتمال مطلوب (۰/۰۶۵)

N: جمعیت جامعه آماری (۱۹۵۰) n: حجم نمونه

بر اساس نتیجه فرمول کوکران مقرر شد تعداد ۲۰۰ نمونه آماری انتخاب گردد با توجه به روستاهای هدف گردشگری دهستان طرقله (کنگ، حصار، ازغد و مغان) به تعداد مساوی از هر روستا ۵۰ نمونه انتخاب و پرسشنامه و داده‌ها لازم از آن‌ها جمع‌آوری شد.

جدول ۱- ویژگی‌های طول و عرض جغرافیایی منطقه تحقیق

نام منطقه	ویژگی طول عرض جغرافیایی
روستا کنگ	۵۹ درجه و ۱۳ دقیقه طول شرقی و ۳۶ درجه و ۱۹ دقیقه شمالی
روستای ازغد	۵۹ درجه و ۱۹ دقیقه طول جغرافیایی و ۳۶ درجه و ۱۲ دقیقه عرض جغرافیایی
روستای مغان	۵۹ درجه و ۲۲ دقیقه شرقی و طول جغرافیایی ۳۶ درجه به ۸ دقیقه شمالی
روستای حصار	۵۹ درجه و ۲۲ دقیقه شرقی طول جغرافیایی ۳۶ درجه به ۱۸ دقیقه شمالی

شکل ۱- موقعیت جغرافیایی روستاهای مورد مطالعه در استان خراسان رضوی و ایران

طبق تحقیقات انجام شده به طور نمونه مطالعه سلطانی و شاهنوشی (۱۳۹۱) یکی از مهم ترین جاذبه های گردشگری تفریحی و طبیعی مشهد از دیدگاه گردشگران، روستاهای دهستان طرقيه به خصوص روستاهای کنگ ازغد، مغان و حصار بوده است. شایان ذکر است که روستای کنگ و ازغد به دلیل بافت تاریخی - مسکونی، روستای مغان به دلیل بافت طبیعی و داشتن یک غار طبیعی و روستای حصار به دلیل داشتن مناظر طبیعی اعم از باغات و مناظر طبیعی مورد توجه گردشگران می باشند. اگرچه وجود آب و هوای کوهستانی و نزدیک به کلان شهر مشهد نیز می تواند از جمله مزیت های گردشگری روستایی در منطقه نیز باشد (شکل شماره ۱). برای تعیین پایایی پژوهش از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است. میزان ضریب آلفای کرونباخ در حیطه اقتصادی ۰/۹۱۱ و در حیطه اجتماعی ۰/۹۱۰ محاسبه شده است.

جدول ۲- برآورد میزان پایایی ابزار تحقیق پرسشنامه بر اساس ضریب آلفای کرونباخ

متغیرها	تعداد گویه	ضریب آلفای کرونباخ
بعد اقتصادی	۱۹	۰/۱۱۹
بعد اجتماعی	۳۳	۰/۹۱۰

همچنین ، به منظور محاسبه روایی پرسشنامه از نظر متخصصان به منظور روایی صوری و محتوایی و از آزمون بارتلت و ضریب KMO برای اعتبار عاملی استفاده شد که مقدار آن برای آثار اقتصادی ۰/۸۹۵ و برای آثار اجتماعی ۰/۸۶۵ محاسبه شده است.

جدول ۳- برآورد روایی ابزار تحقیق با استفاده از ضریب KMO و آزمون بارتلت

نام عامل	ضریب KMO	آزمون بارتلت	درجه آزادی	سطح معنی داری
عامل اقتصادی	۰/۸۹۵	۱۸۲۹/۷۶۴	۱۷۱	۰/۰۰۰
عامل اجتماعی	۰/۸۶۵	۲۷۴۸/۳۴۳	۴۹۶	۰/۰۰۰

از جمله شاخص های تحقیق حاضر که عموماً از بررسی منابع و مرور آن ها و همچنین مشاهده و مصاحبه با کنشگران و ذینفعان کلیدی منطقه به دست آمده است که به طور خلاصه می توان به صورت جدول شماره (۴) ارائه نمود:

جدول ۴- شاخص‌های مورد بررسی در تحقیق

ویژگی فردی	جنسیت، تأهل، شغل، سن، سابقه کار کشاورزی، تعداد افراد خانوار، سابقه فعالیت در گردشگری، تعداد گردشگران ورودی به روستا، سطح تحصیلات، سطح درآمد، بضاعت مالی و ...
اثرات اقتصادی	اشتغال‌زایی، قیمت زمین و مسکن، سرمایه‌گذاری، تولیدات باغی و دامی، تغییر الگوی کشت، گسترش سودآوری و دلالتی، قیمت مواد غذایی در فصل گردشگری، مشاغل جدید، بودجه و کمک‌های مالی و فنی دولت، بهبود کمی و کیفی صنایع دستی، رونق صنایع دستی بومی، تقاضا برای کالای بومی، درآمد تکمیلی، کاهش بیکاری، درآمد خانواده و ...
اثرات اجتماعی	تبادل فرهنگی و آگاهی، شلوغی در جامعه میزبان، مهاجرت جوانان، تغییر شیوه زندگی مردم، ناهنجاری‌های اجتماعی، توسعه سطح تحصیلات، بهبود ارتباط و همکاری مردم با نهاد، توسعه زیرساخت ارتباطی، بهبود وضعیت بهداشت فردی و عمومی، گسترش فرهنگ شهری، افزایش انسجام اجتماعی، بهبود اعتماد به نفس روستاییان، گسترش ناهنجاری اعتیاد، تأثیر گردشگری بر توسعه فرهنگ و سنن دیرین مردم منطقه، روحیه تعاون در روستاییان و ...

۵- یافته‌های تحقیق

با توجه به یافته‌های تحقیق ۵۴ درصد افراد مورد مطالعه در رده سنی بالاتر از ۴۰ سال قرار داشتند که نشان‌دهنده بالا رفتن جمعیت روستاییان ساکن در مناطق روستایی می‌باشد.

جدول ۴- توزیع فراوانی سنی پاسخگویان

سن	فراوانی	درصد فراوانی	درصد تجمعی
زیر ۲۰ سال	۴	۲	۲
۲۰ تا ۴۰ سال	۸۸	۴۴	۴۶
۴۰ تا ۶۰ سال	۶۵	۳۲/۵	۷۸/۵
بالای ۶۰ سال	۴۳	۲۱/۵	۱۰۰
جمع	۲۰۰	۱۰۰	۲۲۶/۵

از نظر میزان تحصیلات نیز اکثر افراد دارای سواد زیر دیپلم بوده‌اند که دربرگیرنده ۹۸ نفر از نمونه‌های انتخابی یا به عبارتی ۴۹ درصد از نمونه‌ها بوده است. شایان ذکر است که افراد بی‌سواد به تعداد ۳۵ نفر ۱۷/۵ درصد از نمونه‌ها بوده است.

جدول ۵- توزیع افراد نمونه بر اساس سطح تحصیلات

سطح تحصیلات	فراوانی	درصد فراوانی	درصد تجمعی	آماره
بی‌سواد	۳۵	۱۷/۵	۱۷/۵	مد= زیر دیپلم
زیر دیپلم	۹۸	۴۹	۶۶/۵	
دیپلم	۲۴	۱۲	۷۸/۵	
فوق دیپلم	۱۶	۸	۸۶/۵	
لیسانس و فوق لیسانس	۲۷	۱۳/۵	۱۰۰	
جمع	۲۰۰	۱۰۰	۳۴۹	

بر اساس وضعیت بضاعت مالی نیز سعی گردید سطح بضاعت مالی پاسخ‌دهندگان مورد ارزیابی قرار گیرد که نتایج نشان داد که اکثر افرادی دارای وضع مالی متوسط بوده‌اند که دربرگیرنده ۱۳۰ نفر از نمونه‌های انتخابی یا به عبارتی ۶۵ درصد از نمونه‌ها می‌باشند.

جدول ۶- توزیع فراوانی سطح بضاعت مالی پاسخ‌دهندگان

بضاعت مالی	فراوانی	درصد فراوانی	درصد تجمعی
خیلی ضعیف	۱۳	۶/۵	۶/۵
ضعیف	۳۰	۱۵	۲۱/۵
متوسط	۱۳۰	۶۵	۸۶/۵
خوب	۲۴	۱۲	۹۸/۵
خیلی خوب	۳	۱/۵	۱۰۰
جمع	۲۰۰	۱۰۰	۳۱۳

بررسی اثرات اقتصادی گردشگری در این رابطه ۱۹ گویه به صورت پنج گزینه‌ی مطرح گردید. نتایج نشان - داد که از دیدگاه روستاییان بیشترین تأثیر مثبت گردشگری در حوزه اقتصادی بر متغیرهایی نظیر افزایش سرمایه‌گذاری‌ها در روستا ۴۳ درصد و تقاضا برای کالاهای بومی در منطقه ۴۴ درصد بوده است. همچنین، از دیدگاه روستاییان بیشترین تأثیر منفی گردشگری را می‌توان در حوزه اقتصادی در متغیرهای نظیر: افزایش کاذب قیمت و مسکن ۶۳ درصد، گسترش سوداگری و دلالی زمین‌های روستا ۶۹ درصد بیان نمود. در بررسی اثرات اجتماعی گردشگری در این رابطه ۲۲ گویه به صورت پنج گزینه مطرح گردید. نتایج نشان داد که از دیدگاه روستاییان بیشترین آثار مثبت گردشگری در حوزه اجتماعی را می‌توان به صورت افزایش آگاهی مردم روستایی ۵۴/۵ درصد، افزایش اعتمادبه‌نفس در بین مردم تا ۵۵ درصد و اشتیاق روستاییان به توسعه سطح تحصیلات تا ۵۴ درصد بیان نمود. همچنین، از دیدگاه روستاییان منطقه گردشگری آثار منفی اجتماعی نیز داشته که عبارت‌اند از: گسترش فرهنگ شهری و فاصله گرفتن از فرهنگ روستایی تا ۴۸ درصد، ناهنجاری اعتیاد بین جوانان روستا تا ۴۷/۵ درصد بیان نمود.

جدول ۷- دیدگاه روستاییان در مورد اثرات مثبت و منفی توسعه گردشگری در حیطه اقتصادی و اجتماعی

نام گویه	درصد هر بازه در طیف لیکرت					آماره
	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	
افزایش کاذب قیمت و مسکن	۳	۶/۵	۲۷/۵	۴۱/۵	۲۱/۵	مد=زیاد
افزایش سرمایه‌گذاری در گردشگری	۷	۱۶	۳۴	۳۵	۸	مد=زیاد
سوداگری و دلالی زمین‌های روستا	۱	۹	۲۰/۵	۴۹	۲۰	مد=زیاد
تقاضا برای کالاهای بومی	۴/۵	۲۰	۳۱/۵	۳۶	۸	مد=زیاد
تبادل فرهنگی و آگاهی مردم	۲	۹/۵	۳۴	۴۲	۱۲/۵	مد=زیاد
اعتمادبه‌نفس در بین مردم	۳/۵	۱۵/۵	۲۶	۳۶	۱۹	مد=زیاد
گسترش فرهنگ شهری و فاصله گرفتن از فرهنگ روستایی	۷	۱۸	۲۶	۳۵	۱۳/۵	مد=زیاد
اشتیاق روستاییان به توسعه تحصیلات	۳	۱۴/۵	۲۸/۵	۳۷	۱۷	مد=زیاد
ناهنجاری اعتیاد بین جوانان روستا	۱۰	۳۷/۵	۳۰/۵	۱۹	۳۰	مد=کم

نتایج تحقیق نشان داد که بین متغیرهای فردی و شخصیتی افرادی که دیدگاه آنان در مورد اثرات اقتصادی و اجتماعی گردشگری بر توسعه مناطق روستایی نیز رابطه وجود دارد؛ به طوری که افراد جوان تر و دارای تحصیلات بهتر دیدگاه‌های مثبت‌تری نسبت به توسعه گردشگری در منطقه دارند. این نوع نگرش مثبت در جوانان و تحصیل کردگان دقیقه منطبق بر نظریه پذیرش نوآوری راجرز است زیرا وی افراد نوآور و رهبران محلی را دارای چنین خصوصیتی می‌داند و معتقد است که راهکارهایی جدیدی مانند توسعه گردشگری در مناطق روستایی که دارای الگوهای رفتاری سنتی و خاصی هستند می‌بایست بر این دسته از افراد تمرکز نمود.

جدول ۸- رابطه بین ویژگی فردی پاسخ‌دهندگان و دیدگاه آنان در مورد آثار اقتصادی و اجتماعی گردشگری

همبستگی	متغیر دوم	نوع ضریب	ضریب همبستگی	معنی داری
اثر اقتصادی	سن	پیرسون	-۰/۱۸۹	۰/۰۰۷
اثر اجتماعی	سن	پیرسون	-۰/۱۸۸	۰/۰۰۸
اثر اقتصادی	تحصیلات	اسپرمن	۰/۴۱۷	۰/۰۰۰
اثر اجتماعی	تحصیلات	اسپرمن	۰/۱۸۷	۰/۰۰۸

نتایج تحقیق هم‌چنین نشان داد که دیدگاه‌های افراد در روستاهای مختلف نسبت به آثار گردشگری متفاوت بوده و این تأثیر بیشتر مرتبط با تعداد گردشگران ورودی به روستا بوده است به طوری که میانگین بازدید روزانه از روستای کنگ ۲۲۵ نفر، میانگین بازدید در هر روز از روستای حصار ۲۱۷ نفر، میانگین بازدید روزانه از روستای مغان در هر روز ۱۴۰ نفر و میانگین بازدید روزانه از روستای ازغد در هر روز ۶۷ نفر اعلام گردید. لذا نتایج تحلیل ANOVA نیز نشان داد که از دیدگاه روستاییان کنگ و حصار آثار اقتصادی و اجتماعی توسعه گردشگری بلرزاننده و مطلوب‌تر از روستاهای مغان و ازغد بوده است.

جدول ۹- دیدگاه افراد در روستاهای مختلف نسبت به تأثیرات اقتصادی و اجتماعی توسعه گردشگری

اثرات	میانگین مربعات	مقدار F	درجه آزادی	Sig
اقتصادی	۲۹۴۹/۰۳	۳۵/۲۵	۳	۰/۰۰۰
اجتماعی	۱۰۵۴/۵۱	۳۲/۶۵	۳	۰/۰۰۰

نتایج آزمون تعقیبی مانند LSD نشان می‌دهد که دیدگاه روستاییان حصار و کنگ هم‌نظر بوده و دیدگاه روستاییان مغان و ازغد نیز با همدیگر شبیه بوده. البته، این دو گروه تفاوت معنی‌داری با یکدیگر داشته و در کل روستاییان حصار و کنگ اثرات اقتصادی و اجتماعی گردشگری را بیشتر و بهتر از دو روستای دیگر برآورد نمودند.

جدول ۱۰- نتایج آزمون تعقیبی در مورد دیدگاه‌های روستاهای مورد مطالعه

آثار گردشگری	نام روستا	سطح مقایسه	میانیگین اختلافات	خطای استاندارد میانگین	سطح معنی داری
اجتماعی	کنگ	حصار	-۲/۰۷۵	۱/۱۳۶	۰/۰۶۹
		مغان	۵/۰۹۳۲	۱/۱۳۶	۰/۰۰۰
		ازغد	۷/۹۳۹	۱/۱۳۶	۰/۰۰۰
اقتصادی	کنگ	حصار	۰/۸۸۴	۱/۸۲۹	۰/۶۲۹
		مغان	۷/۰۴۶	۱/۸۲۹	۰/۰۰۰
		ازغد	۱۶/۶۶۶	۱/۸۲۹	۰/۰۰۰

به منظور خلاصه نمودن متغیرهای تحقیق، از تحلیل عاملی استفاده شد، گویه های نشان دهنده حیطه تأثیرات مثبت ورود گردشگران به روستاهای گردشگری وارد تحلیل عامل گردید تا سهم هر یک از عوامل پیرامون تأثیرات مثبت قابل اندازه گیری باشد. محاسبات انجام شده نشان داد که انسجام درونی داده‌ها برای بهره‌گیری از تکنیک تحلیل عاملی مناسب بوده $kmo=0/877$ و آماره بارتلت ($1373/05$) نیز در سطح ۹۹ درصد معنی دار بوده است. در این بررسی ۳ عامل مثبت ورود گردشگران به این روستاها استخراج گردید که نتیجه در جدول ۱۱- به همراه مقدار ویژه و درصد واریانس مربوطه ذکر شده است. پس از چرخش عاملی به روش وریماکس متغیرهای این بخش در سه عامل توسعه شغلی و درآمدی، حمایت مالی و پشتیبانی دولت و متنوع سازی اقتصاد روستایی دسته‌بندی گردیدند. با توجه به نتایج به دست آمده در این بخش مشخص گردید که در مجموع ($60/18$) درصد آثار مثبت ذکر شده را می‌توان در این عوامل سه‌گانه خلاصه نمود که در این رابطه عامل توسعه شغلی و درآمدی با ($25/63$) درصد واریانس، بیشترین اهمیت و بعد از آن عوامل حمایت مالی و پشتیبانی دولت با ($17/41$) درصد واریانس و متنوع سازی اقتصادی روستایی با ($17/14$) درصد واریانس به ترتیب دارای اهمیت بیشتری از نظر تأثیرات مثبت بوده‌اند. در عامل توسعه شغلی و درآمدی متغیر افزایش درآمد خانواده‌های ساکن روستا با بار عاملی $0/792$ ، در متغیر حمایت مالی و پشتیبانی دولت متغیر افزایش بودجه و کمک‌های مالی و فنی دولت به روستا با بار عاملی $0/809$ و در عامل متنوع سازی اقتصاد روستایی متغیر رونق فروش صنایع دستی با بار عاملی $0/816$ بیشترین تأثیر را داشته‌اند.

جدول ۱۱- تحلیل عامل آثار مثبت اقتصادی دهستان طرقله و میزان بارهای عاملی به دست آمده از ماتریس

نام عامل	گویه	بار عاملی (میزان ضرایب)
توسعه شغلی و درآمد	سطح استاندارد زندگی در روستا	۰/۷۷۶
	افزایش سرمایه‌گذاری در روستا	۰/۷۳۱
	ایجاد مشاغل جدید در روستا	۰/۵۱۵
	کاهش فقر در روستا	۰/۵۱۴
	توسعه فعالیت‌های غیر زراعی در روستا	۰/۵۶۲
	کاهش بیکاری در روستا	۰/۶۹۶
	افزایش درآمد خانواده‌های ساکن روستا	۰/۷۹۲
حمایت مالی و پشتیبانی دولت	افزایش بودجه و کمک‌های مالی و فنی دولت به روستا	۰/۸۰۹
	افزایش تقاضا کالای بومی در روستا	۰/۶۳۰

۰/۵۳۲	ایجاد درآمد تکمیلی برای بخش‌های کشاورزی و دامداری	متنوع سازی اقتصاد روستایی
۰/۷۱۰	تغییر الگوی کشت روستا	
۰/۷۱۶	بهبود کمی و کیفی صنایع دستی در روستا	
۰/۸۱۶	رونق فروش صنایع دستی بومی	

همچنین، حیطة تأثیرات مثبت اجتماعی ورود گردشگران به روستاهای دهستان طرقله از دیدگاه پاسخگویان وارد تحلیل عامل گردید تا سهم هر یک از عوامل پیرامون این تأثیرات مثبت قابل اندازه‌گیری باشد. محاسبات انجام شده نشان داد که انسجام درونی داده‌ها برای بهره‌گیری از تکنیک تحلیل عاملی مناسب بوده $kmo = ۰/۸۶۱$ و آماره بارتلت (۱۲۴۱/۹۰) نیز در سطح ۹۹ درصد معنی‌دار بوده است. در این بررسی ۳ عامل مثبت ورود گردشگران به این روستاها استخراج گردید که نتیجه در جدول ۱۲ به همراه مقدار ویژه و درصد واریانس مربوطه ذکر شده است. پس از چرخش عاملی به روش وریماکس متغیرهای این بخش در سه عامل توسعه زیرساخت اجتماعی در منطقه و توسعه همکاری و تعاون و توسعه زیرساخت بهداشتی و تحصیلی دسته‌بندی گردیدند. با توجه به نتایج به دست آمده در این بخش در مجموع (۵۳/۳۹) درصد آثار مثبت ذکر شده را می‌توان در این عوامل سه‌گانه خلاصه نمود که در این رابطه عامل توسعه زیرساخت اجتماعی در منطقه و با (۲۰/۷۲) درصد واریانس، بیشترین اهمیت را در این بررسی دارا بوده و بعد از آن عوامل توسعه همکاری و تعاون با (۱۷/۶۶) درصد واریانس و عامل توسعه زیرساخت بهداشتی و تحصیلی با (۱۵/۰۱) درصد واریانس به ترتیب دارای اهمیت بیشتری از نظر تأثیرات مثبت بوده‌اند. در این رابطه در عامل اول متغیر افزایش آگاهی مردم با بار عاملی ۰/۷۲۶ و در عامل دوم متغیر توسعه فرهنگ و سنن مردم با ضریب عامل ۰/۸۰۳ در عامل سوم بهبود وضعیت بهداشت فردی و عمومی در روستا با ضریب ۰/۸۰۹ مهم‌ترین متغیرها می‌باشد.

جدول ۱۲- تحلیل عامل آثار مثبت اجتماعی گردشگری روستایی دهستان طرقله

نام عامل	گویه	بار عاملی (میزان ضرایب)
توسعه زیرساخت اجتماعی در منطقه	افزایش آگاهی مردم	۰/۷۲۶
	سطح استانداردهای زندگی در روستا	۰/۵۱۶
توسعه همکاری و تعاون	افزایش انسجام و یکپارچگی اجتماعی مردم	۰/۶۱۳
	توسعه شبکه اجتماعی و مشارکت مردم روستا	۰/۵۴۶
	افزایش اعتماد به نفس در بین مردم منطقه	۰/۷۲۲
	افزایش امکانات و خدمات آموزشی و بهداشتی	۰/۵۷۰
	افزایش امکانات و خدمات زیربنایی	۰/۵۹۶
	توسعه زیرساخت ارتباطی در منطقه	۰/۵۷۴
	جلوگیری از مهاجرت جوانان و فعالان اقتصادی روستا	۰/۶۵۴
توسعه زیرساخت بهداشتی و تحصیلی	ارتباط و همکاری مردم با نهادهای دولتی و خصوصی	۰/۷۲۴
	توسعه فرهنگ و سنن دیرین مردم منطقه	۰/۸۰۳
	سرمایه‌گذاری در اماکن تاریخی و فرهنگی	۰/۵۰۳
	ایجاد روحیه تعاون در روستاییان	۰/۵۲۰
	برنامه‌ریزی و آینده‌نگری در توسعه گردشگری	۰/۵۵۶
	افزایش اشتیاق روستاییان به توسعه سطح تحصیلات	۰/۷۶۹

۰/۸۰۹	بهبود وضعیت بهداشت فردی و عمومی در روستا
۰/۶۰۳	توسعه روابط بیرونی روستا با نواحی هم‌جوار

به علاوه ، عوامل منفی تأثیرگذار از دیدگاه پاسخگویان در مناطق روستایی ناشی از گردشگری تحلیل عامل گردید تا سهم هر یک از عوامل پیرامون این تأثیرات مثبت قابل اندازه‌گیری باشد. محاسبات انجام شد نشان داد که انسجام درونی داده‌ها برای بهره‌گیری از تکنیک تحلیل عاملی مناسب بوده $kmo=0/759$ و آماره بارتلت ($309/371$) نیز در سطح ۹۹ درصد معنی‌دار بوده است. در این بررسی ۲ عامل منفی تأثیرگذار ناشی از گردشگری استخراج گردید که نتیجه در جدول ۱۳- به همراه مقدار واریانس مربوطه ذکر شده است. پس از چرخش عاملی به روش وریماکس متغیرهای این بخش در دو عامل آثار منفی اقتصادی (سوداگری و دلالی) و آثار اجتماعی (توسعه ناهنجاری) دسته‌بندی گردیدند. با توجه به نتایج به دست آمده در این بخش مشخص گردید که در مجموع $45/88$ درصد آثار منفی ذکر شده را می‌توان در این عوامل دوگانه خلاصه نمود که در این رابطه عامل منفی اقتصادی (سوداگری و دلالی) با $30/56$ درصد واریانس، بیشترین اهمیت را در این بررسی دارا بوده و بعد از آن عوامل منفی اجتماعی (توسعه ناهنجاری) با $(15/31)$ درصد واریانس به ترتیب دارای اهمیت بیشتری از نظر تأثیرات منفی بوده‌اند. در این تحلیل در عامل افزایش قیمت‌ها با بار عاملی $0/772$ در عامل دوم گسترش ناهنجاری و اعتیاد با بار عاملی $0/655$ مهم‌ترین متغیرها می‌باشد.

جدول ۱۳- تحلیل عامل عوامل منفی تأثیرگذار در مناطق روستایی منطقه گردشگری

عامل	گویه	بار عاملی (میزان ضرایب)
آثار منفی اقتصادی (سوداگری و دلالی)	قیمت	۰/۷۷۲
	هزینه	۰/۷۴۳
	سوداگری و دلالی	۰/۶۳۹
	قیمت مواد غذایی	۰/۷۳۲
	شیوه زندگی مردم	۰/۵۷۰
	فرهنگ شهری	۰/۵۱۹
آثار منفی اجتماعی (توسعه ناهنجاری)	اختلافات و ناهنجاری	۰/۵۳۹
	ناهنجاری اعتیاد	۰/۶۵۵

۶- بحث و نتیجه‌گیری

نتایج تحقیق نشان داد که افراد جوان و دارای تحصیلات بالاتر، دیدگاه‌های مثبت‌تری نسبت به توسعه گردشگری در منطقه دارند. همان‌طور که در نظریه نشر نوآوری راجرز نیز مطرح شده است: هرگونه تغییر مناسب (توسعه) در محیط‌های سنتی و روستایی باید متکی بر افراد نوآور یا رهبران محلی باشد که در توصیف ویژگی‌های افراد نوآور راجرز خصوصیاتمانند جهان شهری بودن، جوان‌تر بودن، سطح تحصیلات بالاتر و تمکن مالی بهتر و غیره را بیان نموده و معتقد است با چنین افرادی می‌توان برنامه‌ریزی و توسعه نواری‌های مانند گردشگری روستایی را شروع و موفقیت‌آمیز دنبال نمود. همچنین نتایج تحقیق نشان داد که نظرات افراد متأثر از تعداد ورود گردشگران در روستاها بوده است به طوری که دیدگاه روستاییان حصار و کنگ به دلیل وجود تعداد بیشتر گردشگران در منطقه و در نتیجه توسعه موج پخش آثار گردشگری بر بیشتر افراد روستایی دیدگاه‌های مناسب‌تری نسبت به اثرات اقتصادی و اجتماعی گردشگری بر توسعه مناطق روستایی خود بیان نموده‌اند این عامل

خود بیانگر اثر تبادل فرهنگی بیشتر با گردشگران و افزایش آگاهی مردم روستایی در نتیجه تعامل بیشتر با گردشگران می‌باشد نتیجه تحقیقات گذشته در داخل و خارج کشور نظیر تحقیق (تلفر، ۲۰۰۹) و (ری و همکاران، ۲۰۱۲) نیز بیانگر این موضوع می‌باشد. به عبارت ساده‌تر با ورود گردشگران در مناطق روستایی البته با مدیریت پایدار و در نظر گرفتن ظرفیت و تحمل محیط زیست، می‌توان انتظار داشت که آثار مثبت اقتصادی و اجتماعی گردشگری برای مردم روستایی بهتر از قبل آشکارتر و مشخص‌تر گردد. نتایج تحلیل عاملی نشان داد که توسعه گردشگری می‌تواند موجب توسعه شغلی و درآمدی روستاییان گردد همچنین توسعه گردشگری هم زمینه‌ساز حمایت مالی و پشتیبانی دولت باعث افزایش بودجه و کمک‌های مالی و فنی دولت به روستاها می‌گردد. به علاوه در نتیجه توسعه گردشگری می‌توان انتظار داشت که این رویکرد موجب متنوع سازی اقتصاد روستایی و باعث رونق فروش صنایع دستی بومی گردد. این نتایج نیز با نتایج تحقیقات (حسینی و طالبی ۱۳۹۵) و (قاسمی و موسوی ۱۳۹۲) مطابقت دارد. بعلاوه نتایج تحلیل عاملی تأکید دارد که توسعه گردشگری آثار مثبت اجتماعی نظیر توسعه زیرساخت اجتماعی در منطقه باعث افزایش تبادل فرهنگی و آگاهی شدن می‌گردد. همچنین، موجب توسعه همکاری و تعاون و باعث تقویت توسعه فرهنگ و سنن دیرین مردم منطقه می‌شود. بعلاوه موجب توسعه زیرساخت بهداشتی و تحصیلی و باعث افزایش اشتیاق روستاییان به توسعه تحصیلات آنان و بهبود وضعیت بهداشت فردی و عمومی در روستا می‌شود. این نتایج نیز با نتایج تحقیقات (مهدوی و همکاران ۱۳۸۷) و (افتخاری و همکاران ۱۳۸۱) مطابقت دارد. در نهایت نیز می‌توان بیان نمود که توسعه گردشگری صرفاً آثار مثبت را شامل نگردیده بلکه همان‌طور که نتایج تحلیل عاملی در این تحقیق نشان می‌دهد نتایج منفی توسعه گردشگری را می‌توان در دو عامل منفی اقتصادی (سوداگری و دلالی) و عامل منفی اجتماعی (توسعه ناهنجاری) خلاصه نمود. که سوداگری و دلالی باعث افزایش قیمت‌ها می‌شود. و توسعه ناهنجاری باعث افزایش ناهنجاری اعتیاد می‌شود. این نتایج نیز با نتایج تحقیقات (حسینی و طالبی و ۱۳۹۵) و مطابقت دارد. در راستای نتایج از پژوهش و تحلیل یافته‌ها، راهکارها و پیشنهادها ذیل جهت برنامه‌ریزی برای توسعه هر چه بیشتر گردشگری روستاهای هدف گردشگری در دهستان طرقله ارائه می‌گردد.

۱- توسعه گردشگری می‌تواند زمینه‌ساز جذب سرمایه در روستا گردد. لذا، پیشنهاد می‌شود تشکیل نهادهای محلی با

هماهنگی شورا و دهیار برای جذب سرمایه‌گذاران و بخش خصوصی

۲- توسعه گردشگری می‌تواند تقاضا برای کالای بومی را افزایش دهد پیشنهاد می‌شود:

الف) ایجاد بازاری برای کالاهای بومی

ب) نظارت محلی برای ارائه کالاهای باکیفیت (بسته‌بندی و غیره).

۳- گردشگری باعث افزایش قیمت زمین و مسکن و همچنین افزایش بی‌رویه خدمات قابل ارائه به گردشگران می‌شود. لذا:

پیشنهاد می‌شود تناسبی بین قیمت و کیفیت خدمات با استفاده از نظارت محلی توسط شورا و دهیار تمهید گردد

۴- گردشگری باعث افزایش دانش و آگاهی مردم روستای می‌شود. پیشنهاد می‌شود.

الف) تشکیل نهادهای مردمی در معرفی ظرفیت‌های گردشگری منطقه

ب) برگزاری جشنواره‌ها مراسم‌های محلی به منظور تبلیغات بیشتر و مؤثرتر.

۵- با توجه به عدم تطابق پتانسیل‌های گردشگری با وضعیت موجود منطقه، پیشنهاد می‌شود ضمن در نظر گرفتن دیدگاه

روستاییان در سنجش ظرفیت‌های گردشگری منطقه از مشارکت آنان در فرایند تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی توسعه

گردشگری استفاده گردد.

منابع و مأخذ:

۱. اربابیان، شیرین. زمانی، زهرا. و رحیمی، معصومه. (۱۳۹۳). بررسی اثر گردشگری در توسعه کارآفرینی، مجله برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، ۳: ۱۴۶-۱۶.
۲. استعلاجی، علیرضا، قدیری معصوم، مجتبی،، پازکی، معصومه و جهانگیری، فاطمه. (۱۳۸۹). گردشگری پایدار (روستایی و عشایری). نوبت چاپ اول، ناشر موسسه انتشارات دانشگاه تهران.
۳. افتخاری، عبدالرضا. سجاسی قیداری، حمدالله. صادقلو، طاهره. (۱۳۹۲). تحلیل محتوایی جایگاه توسعه‌ی پایدار روستایی در برنامه‌های بعد از انقلاب اسلامی پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۴۵ (۳): ۳۸-۱۹.
۴. افتخاری، عبدالرضا، قادری، اسماعیل. (۱۳۸۱). نقش گردشگری روستایی در توسعه روستایی (نقد و تحلیل چهارچوب‌های نظریه‌ای). مجله مدرس، ۶ (۴۱): ۲۳-۲.
۵. آرام، محبوبه. و ستایشگر، داریوش. (۱۳۹۰). نقش صنعت توریسم در توسعه اقتصادی. مجموعه مقالات همایش ملی شناسایی و تبیین راهکارهای تحقق جهاد اقتصادی در شهرداری‌ها شیراز: ۳۱-۴۲.
۶. بهرامی، رحمت. (۱۳۹۵). تحلیلی بر نقش گردشگری و اثرات آن را بر توسعه سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی: شهرستان مریوان). مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، ۱۱ (۳۴): ۱۰۱-۱۱۳.
۷. تقوی، مهدی. و پور سلیمانی، علی قلی. (۱۳۸۸). عوامل مؤثر بر رشد صنعت گردشگری ایران، پژوهشنامه اقتصادی، ۹ (۳): ۱۵۷-۱۷۲.
۸. جلالیان، حمید. نامداری، فرشید. و پاشازاده، اصغر. (۱۳۹۴). اثرات گردشگری روستایی بر توسعه روستایی هجیج کرمانشاه، تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، ۱۵ (۳۶): ۲۰۵-۲۲۸.
۹. حاجی نژاد، علی. رحیمی، دانا. و تقی زاده، زهرا. (۱۳۹۲). تدوین برنامه استراتژیک توسعه گردشگری در مناطق نمونه گردشگری روستایی (مطالعه موردی: روستای نمونه گردشگری هجیج در شهرستان پاوه). مجله آمایش سرزمین، ۵ (۱): ۷۸-۵۱.
۱۰. حسینی ملک، عباس. درگاهی، محمد مهدی. و امیری، محمود. (۱۳۹۱). گردشگری روستایی و توسعه پایدار (با تأکید بر روستایی سیمین ابرو شهرستان همدان)، فصل‌نامه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری چشم‌انداز زاگرس، ۴ (۱۳): ۱۶۳-۱۸۴.
۱۱. خاتون‌آبادی، سید احمد. (۱۳۸۴). جنبه‌هایی از توسعه پایدار (از اندیشه تا کنش)، مرکز انتشارات جهاد دانشگاهی واحد صنعتی اصفهان، اصفهان.
۱۲. رضوانی، محمدرضا. (۱۳۸۷). توسعه گردشگری روستایی با رویکرد گردشگری پایدار، انتشارات دانشگاه تهران، ۲۷.
۱۳. زرافشانی، کیومرث. شریفی، لیدا. گراوندی، شهپیر و قبادی، پرستو. (۱۳۹۲). بررسی اثرات توسعه گردشگری در ارتقاء شاخص‌های اقتصادی- اجتماعی نواحی روستایی (مورد: منطقه گردشگری ریجاب در استان کرمانشاه). فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی ۳: ۱۱۹-۱۳۴.
۱۴. زیارتی، نصر آبادی، اسماعیل. (۱۳۸۵). گردشگری و توسعه اقتصاد ملی. اولین همایش توسعه گردشگری روستایی و عشایری. انتشارات سازمان شهرداری‌ها و دهرداری‌های کشور.
۱۵. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان خراسان. (۱۳۷۵)، طرح بررسی نظام خدمات سیاسی روستایی استان خراسان شهر مشهد. ۱۳۷۵.
۱۶. سلطانی، سحر و شاهنوشی، ناصر. (۱۳۹۱). اولویت‌بندی جاذبه‌های گردشگری عمده شهرستان مشهد از منظر گردشگران داخلی. مجله مطالعات گردشگری، ۱ (۱): ۵-۱۷.
۱۷. سلیمانی، خدیجه. خسروی پور، بهمن. برادران، مسعود و غنیان، منصور. (۱۳۸۹). نگرش ساکنان مناطق گردشگری روستایی نسبت به پیامدهای گردشگری روستایی. مجله تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی، ۴۱ (۲): ۲۱۳-۲۱۸.
۱۸. شمس‌الدینی، علی. (۱۳۸۸). نقش شرکت‌های تعاونی در توسعه پایدار شهرستان ممسنی، ۲۰ (۲۰۵): ۸۹-۱۰۵.

۱۹. صالحی فرد، محمد. (۱۳۹۰). گردشگری روستایی (مبانی برنامه‌ریزی و طرح‌های ساختاری). نشر مرندیز، مشهد.
۲۰. ضرغام بروجنی، حمید. و بذرافشان، شیما. (۱۳۹۵). میزان موفقیت توسعه گردشگری جامعه‌محور روستایی از دید جامعه محلی (مطالعه موردی: روستای آسیاب‌سر، شهرستان بهشهر) فصل‌نامه پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، ۵ (۳): ۱۱۹-۱۳۶.
۲۱. علیقلی زاده، ناصر. ۱۳۹۸. اثرات توسعه گردشگری روستایی بر بخش کشاورزی (مطالعه موردی: روستاهای جلگه‌ای دهستان میان‌بند شهرستان نور). مجله برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، ۸ (۳۰): ۱۱۱-۱۲۴.
۲۲. فرجی راد، عبدالرضا. و آقاجانی، سمیه. (۱۳۸۸). تحلیلی نو پیرامون گردشگری و جدیدترین طبقه‌بندی آن فصلنامه جغرافیایی سرزمین، علمی - پژوهشی، ۶ (۳): ۶۱-۷۲.
۲۳. فلاح تبار، نصراله. (۱۳۹۶). چالش‌های طرح‌های توسعه روستایی از دیدگاه توسعه پایدار (با استفاده از روش SWOT)، فصلنامه علمی-پژوهشی جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، ۷ (۳): ۲۰۲-۱۸۷.
۲۴. قاسمی کهریزه، هادی و موسوی، الهام. (۱۳۹۲). گردشگری روستایی و نقش آن در توسعه روستایی، اولین همایش ملی گردشگری، جغرافیا و محیط‌زیست پایدار، همدان
۲۵. قدیری معصوم، مجتبی. و وثوقی، لیلا. (۱۳۸۴). گردشگری ماجراجویانه، مجله مطالعات جهانگردی، ۳ (۸): ۴۱-۵۸.
۲۶. محسنی، رضا علی. (۱۳۸۸). گردشگری پایدار در ایران: کارکردها و چالش‌ها و راه کارها، مجله علمی-پژوهشی فضای جغرافیایی، ۹ (۲۸): ۱۷۱-۱۴۹.
۲۷. مرادی، محمود. (۱۳۹۴). آشنایی با صنعت گردشگری، ناشر سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی. تهران.
۲۸. مطیعی لنگرودی، سید حسن. و نصرتی، ماهره. (۱۳۹۰). امکان‌سنجی توسعه گردشگری در نواحی روستایی از دیدگاه گردشگران (بخش کرگانرود شهرستان تالش)، فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی (مجله پژوهشی علوم انسانی دانشگاه اصفهان) ۲۲ (۱): ۸۴-۶۹.
۲۹. موسی وند، جعفر. محمودی، سیدمهدی. و چراغی، رامین. (۱۳۹۲). توسعه گردشگری روستایی در راستای توسعه پایدار (نمونه مورد مطالعه: روستایی سورین شهرستان بانه). فصلنامه فضای گردشگری، ۲ (۸): ۹۷-۸۱.
۳۰. مهدوی، مسعود، قدیری معصوم، مجتبی. و قهرمانی، نسرین. (۱۳۸۷). اثرات گردشگری بر توسعه روستایی با نظرسنجی از روستاییان دره کن و سولقان، فصلنامه روستا و توسعه ۲: ۳۹-۶۰.
31. Anderson, E., Bakir, A., and Wickens, E. 2015. Rural tourism development in Connemara, Ireland. *Tour. Plan. Develop.* 12: 73-86.
32. Brown, M, Dennis (2003). Rural Tourism an Annotated Bibliography, published in London.
33. Cheng, M., 2018. A cross-cultural comparison of East and Western academic literature on adventure tourism. *Tour. Stud.*, 18.4: 357-374.
34. Copeland, B.R., 2012. Tourism and Welfare-Enhancing Export Subsidies. *Jpn. Econ. Rev.* 63 :232-243.
35. Juma, L.O. and Khademi-Vidra, A., 2019. Community-Based Tourism and Sustainable Development of Rural Regions in Kenya; Perceptions of the Citizenry. *Sustainability*, 11(17), p.4733.
36. Kelliher, F., Reinl, L., Johnson, T.G. and Joppe, M., 2018. The role of trust in building rural tourism micro firm network engagement: A multi-case study. *Tour. Manag.* 68, pp.1-12.
37. Muresan, I.C., Oroian, C.F., Harun, R., Arion, F.H., Porutiu, A., Chiciudean, G.O., Todea, A. and Lile, R., 2016. Local residents' attitude toward sustainable rural tourism development. *Sustainability*, 8:100.
38. Paul L. A., 2004. Tourism in a rural Ugandan village: impacts, local meaning and implication for development: A dissertation presented to the graduate school of the university of Florida in partial fulfillment of the requirements for the degree of doctor of philosophy: university of Florida.

39. Ray, N., Dash, D., Sengupta, P.P. and Ghosh, S., 2012, rural tourism and its impact on socioeconomic condition: evidence from west Bengal, India, Global. J. Bus. Res. 6: 11-22.
40. Sadighi, H., Kazemiyeh, F. and Chizari, M., 2018. Investigation of Rural Tourism in East Azarbaijan P rovince of Iran Utilizing SWOT Model and Delphi Technique. J. Agr. Sci Tech.18: 911-923.
41. Sebel, L. L. S. 2011. Community-based tourism ventures, benefits and challenges: Khama rhino Sanctuary trust, Central District, Botswana. J. Tour. Manag. Res. 531: 136-146.
42. Telfer, D. 2009. Tourism and development in the developing world, Routledge, New York.
43. Yang, L., 2012. Impacts and challenges in agritourism development in Yunnan, China. Tour. Plan. Develop. 9: 369-381.

